

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VII kadencja

Druk nr 2971

Warszawa, 15 października 2014 r.

Pan
Radosław Sikorski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i na podstawie art. 32 ust. 2 regulaminu Sejmu niżej podpisani posłowie wnoszą projekt ustawy:

- o zmianie ustawy - Kodeks karny.

Do reprezentowania wnioskodawców w pracach nad projektem ustawy upoważniamy pana posła Andrzeja Dąbrowskiego.

(-) Andrzej Dąbrowski; (-) Andrzej Dera; (-) Mieczysław Golba; (-) Jarosław Gowin; (-) Patryk Jaki; (-) Beata Kempa; (-) Arkadiusz Mularczyk; (-) Józef Rojek; (-) Andrzej Romanek; (-) Edward Siarka; (-) Tadeusz Woźniak; (-) Jan Ziobro; (-) Kazimierz Ziobro; (-) Jarosław Żaczek; (-) Jacek Żalek.

USTAWA
z dnia 2014 r.
o zmianie ustawy – Kodeks karny.

Art. 1. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.¹⁾) w art. 25 po § 3 dodaje się § 3a w brzmieniu:

„§ 3a. Nie podlega karze także ten kto przekracza granice obrony koniecznej, jeżeli dobrem zagrożonym zamachem jest bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualna lub mienie, gdy zamach na mienie połączony jest z użyciem przemocy lub wdarciem się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej miało charakter rażący.”

Art. 2. Ustawa wchodzi w życie w terminie 6 miesięcy od daty ogłoszenia.

¹ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1997 r. Nr 128, poz. 840, z 1999 r. Nr 64, poz. 729 i Nr 83, poz. 931, z 2000 r. Nr 48, poz. 548, Nr 93, poz. 1027 i Nr 116, poz. 1216, z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, z 2003 r. Nr 111, poz. 1061, Nr 121, poz. 1142, Nr 179, poz. 1750, Nr 199, poz. 1935 i Nr 228, poz. 2255, z 2004 r. Nr 25, poz. 219, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889 i Nr 243, poz. 2426, z 2005 r. Nr 86, poz. 732, Nr 90, poz. 757, Nr 132, poz. 1109, Nr 163, poz. 1363, Nr 178, poz. 1479 i Nr 180, poz. 1493 oraz z 2006 r. Nr 190, poz. 1409, Nr 218, poz. 1592 i Nr 226, poz. 1648.

UZASADNIENIE

1. Potrzeba i cel wydania ustawy.

W niniejszym projekcie dokonano zmiany dotyczącej określonego w art. 25 Kodeksu karnego kontratywu obrony koniecznej. Przepis ten był wprawdzie przedmiotem dokonanych, jak i projektowanych nowelizacji, jednak zdaniem projektodawców zmiany te w sposób niewystarczający uwypukliły sens poszerzenia granic obrony koniecznej.

Celem nowelizacji jest przesunięcie akcentu ze sfery emocjonalnej osoby odpierającej zamach na mający charakter zobiektywizowany przedmiot zamachu. Nowelizacja ma za zadanie w sposób jasny i niebudzący wątpliwości dać obywatelom możliwość ochrony podstawowych wartości porządku społecznego przed bezprawnymi zamachami z uwzględnieniem jedynie przedmiotu ataku napastnika.

Jedną z przyczyn nowelizacji jest ciągle powracający temat stawiania zarzutów karnym osobom, które chronią siebie, swoje mienie i porządek społeczny przed bezprawnymi zamachami ze strony osób trzecich. Jak zauważa się w doktrynie prawa: *„Trudna do oszacowania jest ilość takich błędnych decyzji, które nie dotarły do SN. Jeszcze trudniej jest ocenić społeczne szkody spowodowane zaniechaniem obrony, nieudzieleniem pomocy napadniętemu lub nieskuteczną obroną z powodu wyboru najłagodniejszego środka obrony, spowodowanego restrykcyjną interpretacją wymogu „współmierności” przez sądy”*². Ten sam autor zauważa słusznie, że *„wykazane wyżej rozbieżności w orzecznictwie skutkują przykrymi i niesłusznymi konsekwencjami dla broniących się osób – od długotrwałego procesu po pozbawienie wolności w ramach tymczasowego aresztowania”*³.

Nowelizacja ma również za zadanie prewencję ogólną wyrażającą się w konieczności „liczenia się” przez napastników z prawem każdego obywatela do powstrzymania zamachu bez względu na wystąpienie strachu lub wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami zamachu, jak to ma miejsce w obecnym stanie prawnym.

Nowelizacja ma jednocześnie zachęcić obywateli do przeciwdziałania aktom przemocy ze strony napastników bez strachu przed poniesieniem z tego tytułu odpowiedzialności karnej.

Istotne jest również, podnoszone przez poprzednich projektodawców zmian przepisów o obronie koniecznej, wyeliminowanie negatywnych odczuć społecznych związanych z takimi przypadkami stosowania prawa, w których faktycznie większą dolegliwość karną ponosi osoba broniąca społecznie uznanych wartości niż napastnik w wartości te godzący.

W końcu nowelizacja ma za zadanie ochronę obywateli przed uznaniowymi działaniami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości przy interpretacji niejasnych i niedookreślonych

² T. Tabaszewski, Eksces intensywny obrony koniecznej w orzecznictwie, Prokuratura i Prawo 12/2010, s. 74.

³ ibidem, s. 75.

zwrotów w postaci strachu i wzburzenia, które dodatkowo mają być usprawiedliwione okolicznościami zamachu.

W przypadku zaproponowanej zmiany przepisu art. 25 k. k. poprzez dodanie § 3a o treści wskazanej powyżej, organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości nie będą ustalały stanu emocjonalnego osoby odpierającej zamach, ani okoliczności zamachu, a jedynie fakt, czy zamach był bezprawny i czy godził w wyliczone w tym przepisie dobra prawne, a także czy przy zamachu na mienie nastąpił w sposób lub w miejscu wskazanym w ww. przepisie.

Zgodnie z § 3a dodanym do art. 25 Kodeksu karnego, w sytuacji gdy przekroczenie granic obrony koniecznej nastąpi przy odpięciu bezprawnego zamachu godzącego w bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualną lub mienie, a w przypadku zamachu na mienie sprawca będzie działał z użyciem przemocy lub w miejscu, które najogólniej nazwać można domostwem zaatakowanego, następować będzie uchylenie karalności czynu osoby odpierającej zamach w zasadzie bez względu na sposób wybranego przez zaatakowanego sposobu obrony i konsekwencji jakie ta obrona przyniosła napastnikowi ze śmiercią włącznie.

Stosowanie klauzuli generalnej zawartej na końcu nowelizowanego przepisu, ma za zadanie zapobiegnięcie jedynie wyjątkowym aktom rażącego ekscesu intensywnego zaatakowanego i czyni zadość podnoszonym przez teoretyków prawa akademickim przykładom przekroczenia granic obrony koniecznej, jak podawane za przykład poprawności obecnej regulacji zabicie dziecka kradnącego jabłka z sadu, których wystąpienie w realnej rzeczywistości jest niske.

Autorzy projektu wychodzą z założenia, że atak napastnika na wskazane w projektowanym przepisie dobra prawne jest na tyle społecznie szkodliwy, że usprawiedliwione jest podjęcie wszelkich środków mających na celu powstrzymanie napastnika przed zamachem. Jeżeli przekroczenie granic obrony koniecznej miało mimo wszystko charakter rażący, osoba odpierająca zamach może skorzystać z instytucji niepodlegania karze przewidzianej w art. 25 § 3 Kodeksu karnego, to jest wtedy, gdy rażące przekroczenie granic nastąpiło pod wpływem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionego okolicznościami. Wreszcie, nawet pomimo rażącego przekroczenia granic obrony koniecznej, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary przewidziane w art. 25 § 2 Kodeksu karnego.

Projekt uzasadniają przede wszystkim rozbieżności między praktyką prokuratur i sądów a wykładnią przyjętą w literaturze i orzecznictwie SN, które przejawiają się w rażącym ograniczaniu prawa do obrony koniecznej przez ocenę zdarzeń z punktu widzenia ich skutków (ex post), podczas gdy prawidłowa jest ocena ex ante, która powoduje, że Sąd Najwyższy i Sądy Apelacyjne często przyjmują zaistnienie tego kontratypu w sytuacjach, gdy prokuratury i sądy pierwszej instancji dopatrywały się ekscesu.

Aktualne jednokierunkowe ujęcie obrony koniecznej generuje szereg praktycznych problemów w interpretacji przepisów regulujących obronę konieczną w przypadku tak nieporównywalnych dóbr jak np. życie i mienie. Należy zgodzić się z tezą prezentowaną przez T. Tabaszewskiego, że doktryna prawa karnego, chcąc uniknąć absurdalnych zastosowań prawa do obrony koniecznej w sytuacjach nietypowych (np. strzał z broni palnej, oddany przez inwalidę do dziecka kradnącego jabłko w sadzie – jedyny sposób obrony jabłek w tej sytuacji), wypracowała zbyt szerokie ograniczenie obrony koniecznej stosowane także do sytuacji klasycznej agresji. Stąd, też projektodawcy wychodzą z założenia, że wyłącznie oddzielne uregulowanie prawa do obrony życia i podstawowych dóbr osobistych oraz domostwa przywróci postulowaną od lat funkcjonalność i społeczną akceptację instytucji

obrony koniecznej. Nie bez znaczenia pozostaje też fakt, iż proponowana zmiana dzięki spójności aksjologicznej sprowadzającej się w pewnym uproszczeniu do wzmożonej ochrony życia i domostwa przed bezprawnym zamachem jest niezwykle czytelna i stanowić może łatwo przyswajalny komunikat dla wszystkich jej adresatów. Argument ten jest o tyle istotny, że obecna regulacja w odczuciu społecznym jest w wysokim stopniu nieczytelna i nie sprzyja budowaniu zaufania do organów stosujących prawo. Proponowane przez autorów rozdzielenie katalogu dóbr chronionych występuje w prawie karnym USA, w którym powszechnie przyjmuje się, że zaatakowany ma prawo do czynnego odpierania zamachu na życie, zdrowie, wolność, a także mienie, jeśli jest on połączony z użyciem przemocy lub dokonaniem włamania⁴.

2. Stan rzeczywisty w normowanej dziedzinie.

W powszechnym odbiorze utrwalone jest przekonanie, że „przestępca jest lepiej chroniony przez prawo niż jego ofiara”. Opinia to odnosi się najczęściej do sytuacji obrony koniecznej i skomplikowanej sytuacji prawnej tego, kto z „prawa do obrony” korzysta. Prawo do obrony jest w naszym kręgu kulturowym uważane za jedno z ważniejszych praw i większość jego ograniczeń uznawanych jest za niezgodne z intuicyjnie definiowanym poczuciem sprawiedliwości.⁵ *„Konsekwencją takiej postawy jest ocena, iż prawo faworyzuje dobro napastnika kosztem dobra napadniętego. Związane z tą oceną jest poczucie krzywdy u zaatakowanego”*⁶.

Zasadniczym prawnym ograniczeniem reakcji na atak jest warunek „współmierności sposobu obrony do niebezpieczeństwa zamachu”. Należy wskazać, że w polskiej doktrynie prawa karnego i orzecznictwie SN ugruntowały się zasadniczo dwa stanowiska w zakresie interpretacji „współmierności” sposobu obrony. Pierwsze – przeważające – stanowisko nakłada na napadniętego obowiązek wyboru najmniej dotkliwego środka obrony spośród środków skutecznych⁷. Niezbędnym zdroworozsądkowym uzupełnieniem tego stanowiska jest twierdzenie, że do skutecznej obrony konieczny jest element przewagi działań obronnych nad atakiem, gdyż przy ścisłej „współmierności” między intensywnością zamachu, a intensywnością obrony zachodziłaby „tylko społecznie niepożądana wzajemność, a nie skuteczna obrona”⁸. Stąd precyzyjne i racjonalne sformułowanie tego stanowiska przez m. in. A. Marka, iż warunek współmierności sposobu obrony nakłada obowiązek wyboru najłagodniejszego spośród równie skutecznych środków obrony⁹.

Drugie z nich zakłada dopuszczalność używania wszelkich dostępnych sposobów skutecznego odparcia zamachu¹⁰. Konsekwencją tego poglądu jest założenie, iż *„działającego w obronie koniecznej nie obowiązuje zachowanie jakiejś kolejności w wyborze środków (przedmiotów), może on odeprzeć zamach wszelkimi dostępnymi w konkretnej sytuacji środkami obrony”*¹¹. Powyższe stanowiska opierają się na konkluzji, iż eksces intensywny

⁴ A. Marek, *Obrona konieczna...*, *op. cit.*, s. 12.

⁵ M. Szafrańiec, *Przekroczenie granic obrony koniecznej w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 77.

⁶ T. Tabaszewski, *Eksces intensywny obrony koniecznej w orzecznictwie*, *Prokuratura i Prawo* 12/2010, s. 72

⁷ Np. wyrok z dnia 21 maja 1975 r., II KR 372/74, OSNPG 1975, nr 10, poz. 94; wyrok z dnia 19 marca 1982 r., III KR 31/82, OSNPG 1982, nr 1, poz. 142; wyrok z dnia 14 czerwca 1984 r., I KR 123/84, OSNPG 1985, nr 4, poz. 142; wyrok z dnia 14 czerwca 1984 r., I KR 124/84, OSNPG 1985, poz. 51.

⁸ Wyrok z dnia 10 stycznia 1969 r., IV KR 234/68, OSNKW 1969, nr 7–8, poz. 80.

⁹ A. Marek, *Obrona konieczna w prawie karnym. Teoria i orzecznictwo*, Warszawa 2008, s. 115–116; por. wyrok z dnia 11 lipca 1974 r., VI KRN 34/74, OSNKW 1974, nr 11, poz. 198.

¹⁰ T. Tabaszewski, *Eksces intensywny obrony koniecznej w orzecznictwie*, *Prokuratura i Prawo* 12/2010, s. 72, podobnie np. wyrok z dnia 19 kwietnia 1982 r., II KR 67/82, *Gazeta Prawnicza* 1983, nr 4, s. 8.

¹¹ Wyrok z dnia 3 lipca 1969 r., IV KR 118/69, OSPiKA 1970, nr 1, poz. 10; podobnie wyrok z dnia 4 listopada 1938 r., 2K 2596/37, *Zb. O.* 1939, nr 6, poz. 148.

zachodzi przy użyciu bardziej szkodliwego dla napastnika środka obrony, spośród równie skutecznych. Oznacza to prawo do użycia środka najskuteczniejszego (gdyż nie można nakładać obowiązku wyboru środka mniej skutecznego i jednocześnie uznawać prawa do skutecznej obrony) i obowiązek wyboru środka najmniej niebezpiecznego spośród tak wyodrębnionej grupy środków. Ocena czy zachodzi eksces intensywny jest jedną z najtrudniejszych w procesie stosowania prawa karnego. Jak wskazuje przegląd praktyki orzeczniczej w tym zakresie dokonany przez T. Tabaszewskiego sądy zbyt rzadko stosują zdroworozsądkowe kryteria oceny współmierności sposobu obrony wypracowane przez SN.¹² I tak autor ten wskazuje: „Wzorcowym przykładem może być sprawa Jerzego Ż., który 20 sierpnia 1977 r. został skazany na karę 1 roku i 6 miesięcy pozbawienia wolności za zabójstwo dokonane w warunkach przekroczenia granic obrony koniecznej. Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy uznał, że oskarżony był uprawniony do użycia noża jako środka obrony, „ale do odparcia ataku wystarczyłoby uderzenie o znacznie mniejszej sile skierowane w inną część ciała (Jerzy Ż. dźgnął napastnika w klatkę piersiową – dop. autora), które obezwładniłoby napastnika bez pozbawienia go życia”. Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 4 kwietnia 1978 r. uniewinnił Jerzego Ż., uznając, że działał on w granicach obrony koniecznej. „Wymaganie od działającego w obronie koniecznej, aby odpierając zamach na swoje życie w warunkach, kiedy jedynym środkiem obrony było niebezpieczne narzędzie, np. nóż, tak miarkował siłę uderzenia i miejsce zadania ciosu, aby cios był i obezwładniający natychmiast, i nie groził życiu napastnika, byłoby ograniczeniem prawa do obrony koniecznej”¹³.

„Bardzo istotnym elementem tego orzeczenia jest spostrzeżenie SN, iż skuteczność użycia niebezpiecznego środka (tj. cios obezwładniający natychmiast) jest sprzeczna z wymogiem „miarkowania” sposobu obrony (zwłaszcza z powinnością wyboru łagodniejszego sposobu obrony). Pierwszeństwo należy dać zasadzie skutecznej obrony, która pozwala na „użycie każdego niezbędnego środka” do odparcia zamachu. Niezbędność użycia radykalnego środka należy oceniać, uwzględniając subiektywną stronę stosowania prawa do obrony (obok obiektywnej). Właściwa jest ocena z pozycji *ex ante*, „a nie z pozycji skutków, jakie ta obrona spowodowała dla napastnika”

„Z wielu innych orzeczeń SN stwierdzających, iż ekscesu intensywnego jednak nie było, a skazany działał w granicach obrony koniecznej, jednym z ostatnich jest postanowienie z dnia 3 stycznia 2002 r. Przyczyną błędu również była ocena *ex post*, zamiast *ex ante*. Ten i podobne przypadki¹⁴ zakończyły się – po kilku miesiącach (a czasami nawet latach) wieloinstancyjnego procesu – uniewinnieniem ludzi, których i tak pozbawiono wolności, stosując wobec nich tymczasowe aresztowanie (średnio od 3 do 9 miesięcy)”

Autorzy projektu podzielają opinie ww. autora, że niezwykle trudna jest do oszacowania ilość takich błędnych decyzji, które nie dotarły do SN. A praktycznie niemożliwe do oszacowania są społeczne szkody spowodowane zaniechaniem obrony, nieudzieleniem pomocy

¹² T. Tabaszewski, Eksces intensywny obrony koniecznej w orzecznictwie, Prokuratura i Prawo 12/2010, s. 72

¹³ Por. wyrok z dnia 4 kwietnia 1978 r., sygn. III KR 40/78, OSNKW 1978, nr 11, poz. 127; teza powtórzona w wyroku SA w Poznaniu z dnia 14 stycznia 1992 r., sygn. II AKr 2/92, OSA 1992, nr 4, poz. 26.

¹⁴ Postanowienie z dnia 3 stycznia 2002 r., IV KKN 635/97, OSNKW 2002, nr 5–6, s. 77; wyrok z dnia 29 września 1971 r., II KR 183/71, OSNKW 1972, nr 1, poz. 11; wyrok z dnia 4 lutego 1972 r., IV KR 337/71, OSNKW 1972, nr 5, poz. 83; wyrok z dnia 11 sierpnia 1972 r., II KR 109/72, OSNKW 1973, nr 2–3, poz. 29; wyrok z dnia 12 lutego 1973 r., I KR 346/72, OSNKW 1973, nr 7–8, poz. 94; wyrok z dnia 27 lipca 1973 r., IV KR 153/73, OSNKW 1974, nr 1, poz. 5; wyrok z dnia 11 lipca 1974 r., VI KRN 34/74, OSNKW 1974, nr 11, poz. 198; wyrok z dnia 30 września 1975 r., VI KRN 39/75, OSNKW 1976, nr 2, poz. 23; wyrok z dnia 21 listopada 1977 r., IV KR 220/77, OSNKW 1978, nr 2–3, poz. 20; wyrok z dnia 4 kwietnia 1978 r., III KR 40/78, OSNKW 1978, nr 11, poz. 127; wyrok z dnia 11 lutego 1982 r., II KR 8/82, OSNKW 1982, nr 4–5, poz. 18 i in.

napadniętemu lub nieskuteczną obroną z powodu wyboru najłagodniejszego środka obrony, spowodowanego niezwykle restrykcyjną interpretacją wymogu „współmierności” przez sądy.

„Inną kategorię wadliwych orzeczeń o ekscesie intensywnym stanowią wyroki sądów I instancji trafnie zmienione przez sądy apelacyjne”¹⁵. Za przykład może posłużyć sprawa o sygn. II AKa 56/04 dotycząca oskarżenia Stanisława S. o zbrodnię z art. 148 § 1 k.k. w zw. z art. 31 § 2 k.k. Artur G. – zięć Stanisława S. – przyszedł nietrzeźwy do mieszkania teścia, domagał się od niego pieniędzy na alkohol, a po odmowie groził, że zabije swoją żonę, wziął siekierę i młotek, a potem zaczął jej szukać. Oskarżony interweniował w obronie córki, odbierając zięciowi wyżej wymienione narzędzia. W trakcie awantury Artur G. ponowił żądanie wydania mu pieniędzy na alkohol, a następnie powalił teścia na podłogę, zaczął go bić, kopać i dusić. Stanisław S. – człowiek w wieku 62 lat, po przebytych zawale serca i wylewie krwi do mózgu – nie mogąc się obronić gołymi rękami przed młodszym i silniejszym zięciem, chwycił nóż kuchenny i, leżąc przyduszony na podłodze, dwukrotnie pchnął nim w plecy Artura G., który dopiero wtedy przestał go bić¹⁶.

„Sąd Okręgowy w Krakowie przyjął, że oskarżony działał w sytuacji obrony koniecznej, której granice przekroczył (art. 25 § 2 k.k.) i wymierzył karę – nadzwyczajnie złagodzoną – 3 lat pozbawienia wolności. Sąd uznał, że Stanisław S. bronił się „ponad miarę”, ponieważ zadał dwa ciosy – zamiast jednego – ze zbyt dużą siłą w newralgiczne miejsca ciała.

*Wyżej opisany wyrok zaskarżano i Sąd Apelacyjny w Krakowie uniewinnił oskarżonego, przyjmując, iż działał on w granicach obrony koniecznej. Argumentacja sądu odwoławczego akcentowała skuteczność prawa do obrony i konieczność oceny niebezpieczeństwa zamachu z pozycji *ex ante*. Sąd trafnie wskazał, że nie należy napadniętemu czynić zarzutu, iż mógł on wyrządzić napastnikowi szkodę mniejszą niż rzeczywiście powstała, ponieważ oskarżony nie mógł przewidzieć, czy zadanie jednego ciosu powstrzymałoby Artura G., jeśli ten pomimo pierwszego uderzenia nożem dalej atakował. Natomiast miarkowanie siły ciosów nie gwarantowałoby skuteczności obrony. Lżejsze uderzenie mogło doprowadzić do rozjuszenia zranionego napastnika. Umiejscowienie zaś ciosów wynikało z ograniczenia możliwości poruszania się napadniętego, przyciśniętego do podłogi, a zatem miało przypadkowy charakter”¹⁷.*

Wskazany wyżej zakres rozbieżności w orzecznictwie niejednokrotnie powoduje dramatyczne konsekwencje dla osób intuicyjnie podejmujących obronę konieczną. Osoby te niejednokrotnie są stygmatyzowane wskutek długotrwałego procesu a niejednokrotnie pozbawiane wolności poprzez stosowanie aresztu tymczasowego. Jak wskazuje powołana wyżej analiza orzecznictwa: *Najczęściej popełnianym błędem jest dokonywanie oceny niebezpieczeństwa zamachu bez uwzględnienia elementów subiektywnych i z pozycji *ex post* przez pryzmat skutków obrony.* Zdaniem autorów projektu poczucie sprawiedliwości wyrównawczej wymaga wyeliminowania ryzyka wadliwej interpretacji art. 25 § 2. Kodeksu karnego. dotyczącej „współmierności sposobu obrony do niebezpieczeństwa zamachu” poprzez uchylenie karalności ekscesu intensywnego gdy zagrożone zamachem są dobra

¹⁵ M. Czapiak, Problematyka obrony koniecznej w orzecznictwie Sądu Apelacyjnego w Krakowie – analiza krytyczna wybranych spraw w okresie od 2003 do 2007 r., Kraków 2007.

¹⁶ *Ibidem*, s. 4–5.

¹⁷ *Ibidem*, s. 5.

osobiste stojące na czele hierarchii wartości oraz mienie jednakże z ograniczeniem do przypadków obrony domostwa, które nie noszą znamion rażącego ekscesu.

3. Różnica pomiędzy dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym.

Wejście w życie proponowanej nowelizacji spowoduje, że do polskiego systemu prawnego wprowadzony zostanie nowy kontratyp, który spowoduje, że wyłączona zostanie bezprawność przekroczenia granic obrony koniecznej, jeżeli dobrem zagrożonym zamachem jest bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualna lub mienie, gdy zamach na mienie połączony jest z użyciem przemocy lub wdarciem się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu, czego skutkiem stanie się brak konieczności ustalania przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości stanu emocjonalnego osoby odpierającej zamach, ani okoliczności zamachu, a jedynie faktu, czy zamach był bezprawny i czy godził w wyliczone w tym przepisie dobra prawne, a także czy przy zamachu na mienie nastąpił w sposób lub w miejscu wskazanym w ww. przepisie.

4. Przewidywane skutki społeczne, gospodarcze, finansowe i prawne

Proponowana nowelizacja powinna przynieść pożądane skutki społeczne polegające na jasnym uświadomieniu społeczeństwa o możliwości skutecznej ochrony własnej, najbliższych, mienia i porządku społecznego przed bezprawnymi zamachami ze strony osób trzecich połączonej z prewencją ogólną w postaci odstraszenia potencjalnych sprawców od popełnienia czynu zabronionego ze względu na rozszerzenie dozwolonych granic obrony koniecznej.

Nowelizacja pozostaje bez wpływu na sferę gospodarczą i finansową. Skutki prawne projektu ustawy szeroko opisane zostały w pkt. 1-3 uzasadnienia projektu.

5. Źródła finansowania jeżeli projekt niesie obciążenia dla budżetu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego

Projekt nie wymaga finansowania i nie niesie obciążenia dla budżetu państwa ani jednostek samorządu terytorialnego.

6. Założenia projektów podstawowych aktów wykonawczych

Projekt nie wymaga wydania aktów wykonawczych.

7. Ocena zgodności projektu z prawem Unii Europejskiej

Projekt ustawy jest zgodny z prawem Unii Europejskiej.

Warszawa, 23 października 2014 r.

BAS-WAPEiM-2455/14

Pan
Radosław Sikorski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Opinia prawna

w sprawie zgodności z prawem Unii Europejskiej poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Andrzej Dąbrowski)

Na podstawie art. 34 ust. 9 uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 roku – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Monitor Polski z 2012 r. poz. 32, ze zmianami) sporządza się następującą opinię:

1. Przedmiot projektu ustawy

Projekt ustawy zakłada zmianę art. 25 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zmianami). Zgodnie z dodawanym §3a nie podlegałyby karze ten, kto przekroczyłby granice obrony koniecznej, jeżeli dobrem zagrożonym zamachem było bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualna lub mienie, gdy zamach na mienie połączony jest z użyciem przemocy lub wdarciem się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej miało charakter rażący.

Proponowana ustawa ma wejść w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia.

2. Stan prawa Unii Europejskiej w materii objętej projektem ustawy

Zagadnienie obrony koniecznej nie jest objęte prawem Unii Europejskiej.

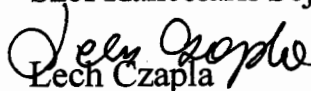
3. Analiza przepisów projektu pod kątem ustalonego stanu prawa Unii Europejskiej

Prawo Unii Europejskiej nie reguluje kwestii zawartych w przepisach opiniowanego projektu.

4. Konkluzja

Przedmiot projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny nie jest objęty prawem UE.

Szef Kancelarii Sejmu

Lech Czapla

Warszawa, 23 października 2014 r.

BAS-WAPEiM-2456/14

Pan
Radosław Sikorski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Opinia prawna

w sprawie stwierdzenia – w trybie art. 95a ust. 3 regulaminu Sejmu – czy poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny (przedstawiciel wnioskodawców: poseł Andrzej Dąbrowski) jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej

Projekt ustawy zakłada zmianę art. 25 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zmianami). Zgodnie z dodawanym §3a nie podlegałyby karze ten, kto przekroczyłby granice obrony koniecznej, jeżeli dobrem zagrożonym zamachem było bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualna lub mienie, gdy zamach na mienie połączony jest z użyciem przemocy lub wdarcie się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej miało charakter rażący.

Przedmiot projektu ustawy nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.

Projekt ustawy nie zawiera przepisów mających na celu wykonanie prawa UE.

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny **nie jest projektem ustawy wykonującej prawo Unii Europejskiej.**

Szef Kancelarii Sejmu

Lech Czapla

RZECZPOSPOLITA POLSKA

PROKURATOR GENERALNY

Warszawa, dnia 25. 11 2014 r.

PG VII G 025/331/14

SEKRETARIAT SZEFA KS

L.dz.

Data wpływu 26. 11. 2014

SEKRETARIAT Z-CY SZEFA KS

L. dz.

Data wpływu 26. 11. 2014

Pan

Lech Czapla

Szef Kancelarii Sejmu

Stanowiy Panie Ministrze

W odpowiedzi na pismo z dnia 6 listopada 2014 r., nr GMS-WP-173-241/14, dotyczące poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, przekazanego do zaopiniowania Prokuratorowi Generalnemu w trybie art. 3 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (Dz. U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599, t.j., z późn. zm.), uprzejmie przedstawiam następujące stanowisko.

Przedłożony projekt ma na celu nowelizację przepisu dotyczącego instytucji obrony koniecznej poprzez dodanie nowej jednostki redakcyjnej w art. 25 k.k., wprowadzającej klauzulę niekaralności przypadków przekroczenia granic obrony koniecznej, jeżeli dobrem zagrożonym zamachem jest bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność, wolność seksualna lub mienie, gdy zamach na mienie połączony jest z użyciem przemocy lub wdarciem się do cudzego domu, mieszkania, lokalu, pomieszczenia lub ogrodzonego terenu, chyba że przekroczenie granic obrony koniecznej miało charakter rażący. Proponowana nowelizacja w założeniu projektodawców ma za zadanie „w sposób jasny i niebudzący wątpliwości dać obywatelom możliwość ochrony podstawowych wartości porządku społecznego przed bezprawnymi zamachami z uwzględnieniem jedynie przedmiotu ataku napastnika” Potrzeba wprowadzenia analizowanej zmiany wynika w ocenie projektodawców

„z restrykcyjnych interpretacji wymogu współmierności przez sądy”, co w wielu przypadkach skutkuje długotrwałym procesem po pozbawienie wolności w ramach tymczasowego aresztowania. Zdaniem projektodawców omawiane przedłożenie legislacyjne „uzasadniają przede wszystkim rozbieżności pomiędzy praktyką prokuratur i sądów a wykładnią przyjętą w literaturze i orzecznictwie SN, które przejawiają się w rażącym ograniczeniu prawa do obrony koniecznej przez ocenę zdarzeń z punktu widzenia ich skutków (ex post), podczas gdy prawidłowa jest ocena ex ante, która powoduje, że Sąd Najwyższy i Sądy Apelacyjne często przyjmują zaistnienie tego kontratypu w sytuacjach, gdy prokuratury i sądy pierwszej instancji dopatrywały się ekscesu”.

Przechodząc do oceny przedłożonego projektu, należy w pierwszej kolejności zauważyć, że to, co stanowi zasadniczy trzon argumentacyjny projektu, a więc wadliwie ukształtowana – w ocenie projektodawców - praktyka prokuratury i sądów pierwszej instancji, nie została należycie przez autorów projektu udokumentowana. Powoływane bowiem incydentalne rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego lub sądów apelacyjnych (projektodawcy posługują się orzeczeniem Sądu Najwyższego z 1977 r. oraz Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 2004 r.) wzruszające błędne rozstrzygnięcia sądów pierwszej instancji żadną miarą nie mogą być uznane za obrazujące wadliwość praktyki orzeczniczej sądów. Innymi słowy to, co stanowi ośnowę argumentacyjną projektu w jego części odwołującej się do praktyki sądowo – prokuratorskiej nie zostało poparte obiektywną analizą problemu. Niewątpliwie bowiem incydentalne orzeczenia sądów odwoławczych potwierdzają raczej, że system zadziałał prawidłowo, eliminując błędne rozstrzygnięcia sądowe z obrotu prawnego. Należy przy tym zauważyć, co potwierdzają już sami projektodawcy w uzasadnieniu opiniowanego aktu prawnego, że linia interpretacyjna Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych w zakresie tzw. ekscesu ekstensywnego i intensywnego, zwłaszcza zaś w perspektywie konieczności dokonywania oceny sytuacji ex ante, a nie ex post, jak również interpretacji znamienia konieczności obrony, ma charakter ugruntowany i niewątpliwie oddziałuje na orzecznictwo sądów niższej instancji. Podstawowy zatem argument uzasadniający analizowane przedłożenie legislacyjne należy uznać za oparty na

arbitralnej i nie znajdującej dostatecznego potwierdzenia ocenie sytuacji. Powoływanie się na rozstrzygnięcia sądów odwoławczych jako argument przemawiający za uznaniem wadliwości ukształtowania się linii orzeczniczej sądów dokonujących oceny sprawy *in meriti* jest błędem, gdyż nie ma takich rozwiązań legislacyjnych, które zabezpieczyłyby przed ich błędną interpretacją, a co z tym związane wadliwym zastosowaniem normy prawnej.

Przechodząc do oceny projektu w jego warstwie merytorycznej, należy uznać, że proponowany kształt jurydyczny przepisu art. 25 § 3a stanowi w istocie wprowadzenie nowego kontratypu, gdyż sens projektowanej instytucji sprowadza się do uchylenia karalności zachowania wykraczającego poza warunki obrony koniecznej (eksces intensywny, eksces ekstensywny), a więc zachowania bezprawnego, realizującego wszystkie znamiona typu czynu zabronionego, a mimo to nie zasługującego na zastosowanie prawnokarnej reakcji państwowej. Zasadnicze pytanie sprowadza się do uzasadnienia tak ujętych przepisów, bowiem proponowane rozwiązania są w wyraźny sposób sprzeczne z dotychczas przyjmowanym w doktrynie uzasadnieniem instytucji obrony koniecznej. Dość powszechnie przyjmuje się, że obrona konieczna jako nadzwyczajna instytucja regulacji stosunków społecznych, usprawiedliwia poświęcenie dobra napastnika (jego zdrowia, życia, mienia etc.) na zasadzie rachunku zysków i strat – porównania wartości kolidujących dóbr, przy uwzględnieniu dodatkowego elementu po stronie zaatakowanego w postaci występowania w obronie porządku prawnego. Usprawiedliwienie zachowania sprawcy odbywa się zatem na płaszczyźnie aksjologicznej, przy czym podkreśla się, że właśnie ze względu na szczególną koniunkcję wartości po stronie zaatakowanego poświęcane dobro napastnika może być wartości większej niż dobro ratowane. Przekroczenie granic obrony koniecznej realizuje się bądź w postaci utrzymywania czynności składających się na obronę mimo dezaktualizacji obrony (eksces ekstensywny), bądź zastosowania środka obrony niewspółmiernego do niebezpieczeństwa zamachu (eksces intensywny). W każdym z omawianych przypadków odpada interes społeczny w usprawiedliwieniu (legalizacji) zachowania sprawcy. Wprowadzenie w tych wypadkach kontratypu uchylającego już tylko karalność musi się zatem cechować

określonymi racjami kryminalnopolitycznymi. Te zaś identyfikują projektodawcy jako dostarczenie klarownego sygnału społeczeństwu, że przy zachowaniu warunków przedmiotowych (rodzaj zaatakowanego dobra, czy też z uwagi na sposób działania sprawcy) żadne negatywne konsekwencje nie zostaną wobec osoby odpierającej zamach wyciągnięte. Tym samym w pełni dopuszczalne, bo pozbawione jakichkolwiek konsekwencji prawnych, będzie zabicie napastnika, który wrywa kobiecie torebkę. Dopuszczalne też będzie pobicie ze skutkiem śmiertelnym sprawcy, który uderzył inną osobę. Projektowana instytucja nie jest zatem wyłączenie sygnałem dla społeczeństwa, że ma ono „*możliwość ochrony podstawowych wartości porządku społecznego przed bezprawnymi zamachami*” – ta bowiem informacja jest jak się wydaje społecznie recypowana już w aktualnym stanie prawnym, wynikającym zarówno z obowiązującego kształtu jurydycznego przepisów o obronie koniecznej, jak i ukształtowanego orzecznictwa sądowego, ale jest ustawowym przyzwoleniem na dokonywanie samosądów, bez jakichkolwiek konsekwencji prawno-karnych. Nie sposób zatem nie dostrzec, że projektowane rozwiązania mogą przynieść wysoce nieakceptowalne skutki społeczne, zdecydowanie odmienne od tych, które projektodawcy w sposób wyraźny artykułują. Warto przy tym pamiętać, że ustawodawca wprowadził już klauzulę niekaralności w odniesieniu do wypadków przekroczenia granic obrony koniecznej, gdy przekroczenie to jest wynikiem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu (art. 25 § 3 k.k.), co jednak znajduje pewne uzasadnienie w typowo występujących deficytach zawinienia w tego rodzaju sprawach. Wprowadzenie projektowanej normy spowoduje, że w znacznym stopniu przepis art. 25 § 3 k.k. będzie przepisem zakresowo pustym. Ostatecznie należy podnieść, że projektowany przepis może być uznany za sprzeczny z art. 2 ust. 2 lit. a Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Według wymienionego wyżej przepisu Konwencji przepis ustawy może zezwalać na umyślne zabicie napastnika w obronie osoby przed bezprawnie użytą przemocą, jeżeli było to bezwzględnie konieczne. Sprzeczne z konwencją jest zatem takie ukształtowanie przepisów o obronie koniecznej, w która bezkarnym czyni umyślne godzenie w życie napastnika, w celu ochrony mienia, gdy

napastnik nie stosuje przemocy wobec osoby (np. projektowane „wdarcie się do cudzego domu, mieszkania lokalu”). Tym samym część projektowanej wypowiedzi normatywnej jest wyraźnie sprzeczna z ratyfikowaną umową międzynarodową, a co z tym związane z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej.

Podsumowując poczynione uwagi, należy stwierdzić, że opiniowany projekt jest nieprzemyślaną inicjatywą legislacyjną, która może spowodować szereg negatywnych konsekwencji społecznych i kryminalnopolitycznych, budzącą wątpliwości natury konstytucyjnej oraz cechującą się brakiem rzetelnego uzasadnienia przemawiającego za koniecznością podjęcia analizowanej inicjatywy. Z powyższych względów przedłożoną inicjatywę legislacyjną oceniam negatywnie.

Z pozostaniem

157

PIERWSZY ZASTĘPCA
PROKURATORA GENERALNEGO

Maciek Jankowski